

TEORIILE PRIVIND ISD ÎN CONTEXTUL ECONOMIC ACTUAL

Lector univ. dr. NISTOR PAULA¹

Rezumat

Începând cu anul 1960, când la nivel mondial s-au înregistrat fluxuri semnificative de investiții străine directe, acestea au devenit un domeniu de interes pentru cercetători. După anul 1960, în literatura de specialitate, apar abordări teoretice cu privire la motivațiile și scopurile investitorilor străini direcți, conturându-se astfel o serie de teorii privind ISD. În cei cincizecișicinci de ani, fluxurile de ISD la nivel mondial au suferit modificări, datorită factorilor economici, politici și geografici. Într-un mod firesc, o modificare a evoluției și a comportamentului investitorilor străini ar trebui urmată de o modificare a teoriilor privind ISD. În acest context ne punem întrebarea firească dacă teoriile privind ISD explică evoluția fluxurilor de ISD de astăzi.

Cuvinte cheie: ISD, Teorii privind ISD,

Clasificarea JEL: F21, F23, F36

1. INTRODUCERE

Intensificarea fluxurilor de ISD la nivel mondial, a avut drept consecință apariția unor teorii privind motivațiile și scopurile investitorilor străini direcți. Cele mai importante teorii legate de investițiile străine directe aparțin lui J. Dunning, S. Hymer și R. Veron. Aceste teorii formulate, urmăresc să asigure o înțelegere mai bună a investițiilor străine directe, a motivațiilor pe care le are investitorul în momentul în care ia decizia de a investi în afara granițelor. Inițial, investițiile străine directe erau analizate doar din punct de vedere al transferului de capital, ulterior făcându-se referire la transferul de management și tehnologie.

Lucrarea își propune să analizeze aceste teorii privind ISD în contextul economic actual, pentru a stabili dacă aceste teorii explică și astăzi comportamentul companiilor multinaționale.

2. REVIZUIREA SELECTIVĂ A TEORIILOR PRIVIND ISD

În anul 1960, Hymer a observat pentru prima dată că există o diferență între cele două categorii ale investițiilor internaționale, și că explicațiile privind investițiile de portofoliu nu se aplică în cazul ISD. Diferențierea investițiilor străine directe de investițiile de portofoliu a pornit de la controlul pe care îl exercită investitorul străin asupra companiei, față de investiția de portofoliu.

Prima teorie privind investițiile străine directe a fost formulată de Stephen Herbert Hymer, în anul 1960, cunoscută sub numele de teoria avantajului de monopol, prin care a susținut faptul că, investitorii străini direcți urmăresc avantaje de monopol, respectiv ca filialele lor din străinătate să obțină profituri mai mari decât firmele locale. (Hymer, 1960) Datorită cunoștințelor și experienței, investitorul străin direct realizează același produs ca în țara de origine, de cele mai multe ori la costuri mai reduse și obține un profit mai mare. În optica acestei teorii, investitorul străin urmărește să dețină un monopol asupra producției într-o altă țară. Teoria avantajului de monopol, a fost ulterior dezvoltată de Franklin Root în anul 1978.

¹Universitatea Petru Maior, Târgu Mures, paula.nistor@ea.upm.ro

După acest autor, investitorii străini au avantaje monopoliste față de companiile locale datorită tehnologiei avansate și nivelului dezvoltat al cunoștințelor. (Root, 1978) Concluzia lui Franklin Root a fost că, investitorii străini dețin acest avantaj prin tehnologie și cunoștințe datorită costurilor mici pe care le implică transferul acestora în urma investiției străine directe față de companiile locale care trebuie să investească sume importante pentru a concura cu tehnologia și cunoștințele investitorilor străini.

Teoria avantajului prin monopol, se confirmă în cazurile în care, ISD provin din țări cu economii dezvoltate și se realizează în țări cu economii emergente sau slab dezvoltate. În cazul investițiilor străine directe în economii dezvoltate, nu putem vorbi de un avantaj prin tehnologie avansată și nivelul dezvoltat al cunoștințelor, dacă aceste investiții străine provin din țări cu economii mai puțin dezvoltate.

Teoria avantajului prin oligopol, susține faptul că, investiția străină, se datorează reacției de autoapărare a agenților economici la o primă mișcare efectuată de un concurent străin.

În anul 1966, Veron a formulat de teoria ciclului de producție (International Product Life Cycle), prin care a arătat că, ciclul de producție este format din patru etape: inovație, creștere, maturitate și declin (Vernon, 1986, p.204). În prima fază, de inovație, produsul este realizat în țara de origine și este vândut pe piața locală. Dacă produsul este solicitat, se trece în cea de a doua fază, când datorită cererii externe, produsul se exportă.

În a treia fază, datorită cererii externe, începe producția în alte țări, adică investiții străine directe în alte țări, cu scopul de a realiza produsul respectiv. În faza de declin, producția continuă de cele mai multe ori doar prin investițiile străine directe, în străinătate datorită costurilor mai reduse.

Dacă în prima etapă a ciclului de producție, investitorii au avantajul noii tehnologii, pe măsură ce producția se dezvoltă, tehnologia nu va mai fi nouă. Această teorie dezvoltă teoria avantajului prin monopol, adăugând variabila timp, în care se exercită influența investiției străine directe.

Astfel, conform teoriei ciclului de producție, avantajele deținute de investitorul străin direct față de firmele din țara gazdă, prin tehnologia avansată și nivelul dezvoltat al cunoștințelor durează o anumită perioadă de timp. După pierderea acestor avantaje, investitorul străin direct va avea tendința să investească în alte locuri și să exporte de acolo pentru a menține puterea prin monopol.

Teoria lui Vernon, explică într-o anumită măsură relația existentă între exportul de bunuri și servicii și investițiile străine directe. Investițiile străine directe apar ca o consecință a înlocuirii exportului în țara respectivă sau în unele cazuri pentru înlocuirea exportului către țările învecinate.

Teoria ciclului de producție, contribuind la completarea teoriei avantajului prin monopol, este de asemenea întâlnită în cazul investițiilor străine directe din economiile emergente și slab dezvoltate, în care investitorii provenind din economii dezvoltate. Vernon a dezvoltat teoria ciclului de producție, pornind de la economia americană, care în anii '60 erau una dintre cele mai dezvoltate economii ale lumii. Această teorie a explicat investițiile companiilor americane, în țări gazdă mai puțin dezvoltate decât țara lor de proveniență.

În anul 1979, datorită modificărilor de natură economică, Vernon a revăzut teoria ciclului de producție. Astfel, ca urmare a dezvoltării din punct de vedere economic a unor țări în special Japonia și țările din Europa de Vest, nu se mai pune problema diferenței din punct de vedere economic și tehnologic între țara de proveniență și țara gazdă a companiilor care realizează investiția străină directă.

În varianta inițială, Vernon a susținut faptul că, produsul se fabrică inițial în țara de origine a investitorului străin direct, urmând ca ulterior, să se transfere producția în altă țară prin intermediul unei investiții străine directe. Conform noii teorii, în cazul în care țara gazdă și țara de proveniență a investitorului străin direct au același nivel de dezvoltare economică,

lansarea de produse noi se poate realiza nu numai în țara de origine ci și direct în țara gazdă.(Vernon, 1979, p. 266)

Deși condițiile pe care le presupunea vechea abordare din teoria lui Vernon s-au schimbat, valabilitatea acesteia este acceptată pentru cazul întreprinderilor mici care caută să se extindă la nivel internațional prin investiții străine directe și pentru țările emergente, care necesită importuri sau producție de bunuri sau servicii de un anumit nivel tehnologic.

Teoria lui Vernon, în ambele sale variante, se consideră a fi o nouă bază teoretică a schimburilor internaționale, care explică locul unei firme în context internațional nu doar prin exporturi, ci și producând în alte țări ca substitut al exporturilor în țara respectivă sau ca nou producător de comerț sau export cu origine într-o altă țară și orientat spre alte noi piețe.(Bîrsan și Masca, 2012, p.20)

Teoria internaționalizării, susținută de Buckley și Casson în anul 1976, a încercat să explice dezvoltarea companiilor multinaționale și decizia acestora de a investi în alte țări. Conform teoriei internaționalizării, investitorii străini direcți, urmăresc să beneficieze de avantajele oferite de țările gazdă.(Buckley și Casson, 1976, p.121) Printre avantajele oferite de țara gazdă, susținute de teoria internaționalizării se numără: fiscalitate mai redusă, forță de muncă ieftină, competiția redusă, resurse mai ieftine.

După Buckley și Casson, comportamentul investitorilor străini direcți, presupune intenția de a investi în alte țări datorită avantajelor de care acestea beneficiază în țările respective. Deși internaționalizarea implică anumite costuri, legate de constituirea filialei, comunicarea între filiale, profiturile obținute de acestea sunt mai mari.

Teoria internaționalizării are la bază doi factori: maximizarea profitului investitorului străin direct și concurența imperfectă generată de costurile organizării piețelor, deoarece pe lângă producția în sine, apar și activități interdependente cum ar fi capitalul uman, managementul, cunoștințele.

În cazul teoriei avantajului de monopol, creșterea profitului pentru investitorul străin direct se datorează în mare parte monopolului de piață deținut de acesta, iar în cazul teoriei internaționalizării, creșterea profitului pentru investitorul străin direct se explică prin eficiența și productivitatea înregistrată la investiția străină directă.

O altă abordare este reprezentată de teoria eclectică a lui Dunning, dezvoltată în anul 1977, care a explicat relația dintre investițiile străine directe și corporațiile transnaționale, prin trei teorii privind investițiile străine directe, Ownership, Location, Internalisation, (O L I).

Prima componentă a acestei teorii, „O”, provine de la expresia „Ownership”, adică proprietate, și se referă la activele investitorului. Investitorii străini direcți, transferă aceste active odată cu investiția la costuri reduse, generând astfel venituri mai mari sau costuri mai reduse. (Dunning, 1977) Activele transferate pot fi tangibile sau intangibile: brevete, mărci, tehnologie, marketing, utilaje, inovație de produs, sistem de management, dimensiunea firmei.

O investiție străină directă implică costuri pentru investitor, însă beneficiile oferite de noua piață vor fi mai mari decât costurile, generând profituri mai mari, ce se obțin în urma investiției în străinătate.

A doua teorie, „L”, provine de la expresia „Location”, adică locație, și se referă la faptul că, avantajele oferite de locațiile din diferite țări, sunt foarte importante în decizia investitorului străin de a investi. Astfel, dacă prima teorie legată de active este îndeplinită, următorul factor determinant pentru luarea deciziei de a investi este locația unde poate investi pentru a obține un profit mai mare.

Avantajele pe care le oferă țara gazdă investitorului străin se împart în două mari categorii: avantaje economice și avantaje sociale. În general aceste avantaje sunt accesibile tuturor investitorilor, decizia de a investi depinzând de specificul activității investitorului și de avantajele de care acesta le poate obține. Astfel, în decizia de a investi într-o anumită locație, investitorul străin direct ține cont de diferitele avantaje oferite de țara gazdă, ca de exemplu:

accesul la resurse, calificarea forței de muncă, mediul economic, facilitățile oferite investitorilor, dimensiunea și dezvoltarea pieței, legislația și dezvoltarea economică a țării.

A treia teorie, „I”, provine de la expresia „Internalisation”, adică internaționalizare, și se referă la faptul că, dacă se îndeplinesc condițiile legate de active și locație, investitorul va dori să beneficieze de avantajele oferite prin internaționalizarea companiei sale.

Internaționalizarea unei companii, aduce o serie de beneficii cum ar fi: posibilitatea folosirii prețurilor de transfer, reducerea cheltuielilor de distribuție, controlul unităților de distribuție. Conform acestei teorii, tipul, nivelul și structura investițiilor străine directe depinde de configurația avantajelor legate de proprietate ale firmelor, de avantajele legate de locație ale țărilor gazdă și de percepția investitorului legată de internaționalizare. (Dunning, 1988)

Firma va opta pentru modul de internaționalizare care este cel mai avantajos, ținând seama de condițiile existente. Investiția directă va fi oportună, dacă firma dorește internaționalizarea avantajului deținut (produsul, procesul), creând mai degrabă o filială, decât să exploateze acest avantaj acordând licența sau prin acorduri de cooperare cu o firmă străină independentă. Toate aceste avantaje, care determină decizia firmelor de a investi într-o anumită țară, trebuie să aducă câștiguri care să depășească costurile și riscurile inerente ale unei investiții străine directe. (Bârsan și Mașca, 2012, p.24)

În anul 2007, Dunning a adăugat o nouă condiție pentru a completa paradigma Ownership, Location, Internalisation, (O L I), considerând că, pe lângă acești trei factori: proprietate, locație și internaționalizare, trebuie să ținem cont de strategia pe termen lung a investitorului străin direct. (Dunning, 2007)

Teoriile dezvoltate de cercetători privind investițiile străine directe și motivațiile acestora ne ajută la o mai bună înțelegere a investițiilor străine și a efectelor pe care le generează. Modificările de natură economică, socială și politică la nivel global, necesită o nouă abordare a investițiilor străine directe prin dezvoltarea unor noi teorii. Criza financiară actuală, mediul economic mult mai dinamic, concurența mare a economiilor lumii, necesită noi abordări privind investițiile străine directe. Inițial, cercetările și teoriile legate de investiții străine directe se concentrau asupra factorilor determinați din țările gazdă, ulterior, cercetările din acest domeniu au început să se concentreze asupra impactului pe care investițiile străine directe îl au asupra țărilor gazdă. De asemenea se poate sublinia faptul că, dacă inițial cercetările în domeniul ISD au pornit de la economiile dezvoltate, cercetând mai mult țările de proveniență ale investitorilor străini, ulterior sa trecut la economiile gazdă, respectiv economiile emergente.

După anul 2000, cercetătorii au studiat impactul pe care ISD îl au asupra economiilor gazdă, mai ales în cazul economiilor emergente pentru a demonstra efectele pozitive.

În anul 2002, Moosa a clasificat teoriile privind investițiile străine directe în două mari categorii: teorii care presupun o piață perfectă și teorii care presupun o piață imperfectă. În categoria teoriilor privind investițiile străine directe pe o piață perfectă, Moosa a inclus două ipoteze privind factori determinanți ai investițiilor străine directe: mărimea profitului repatriat, diversitatea produselor și serviciilor existente în țara gazdă.

În explicarea influenței investițiilor străine directe în cazul piețelor imperfecte, Moosa a pornit de la următoarele ipoteze: organizarea industriei, internaționalizarea companiilor, locația, teoria eclectică și teoria ciclului de viață al produsului încercând formularea unei noi teorii care să explice comportamentul pe verticală și orizontală a ISD.

În urma analizei acestor teorii, Moosa a susținut că, mărimea pieței, forța de muncă ieftină și resursele naturale sunt cei mai importanți factori prin care o țară poate atrage investițiile străine directe. (Moosa, 2002, p.184)

3. CONCLUZII

Într-o anumită măsură, toate teoriile prezentate mai sus, își manifestă efectele în funcție de caracteristicile investitorului străin direct și ale țării gazdă. Dacă analizăm cronologic evoluția acestor teorii, se poate observa faptul că, într-o anumită măsură, fiecare teorie legată de investițiile străine directe reprezintă o continuare a teoriei precedente și o adaptare la noile condiții economice. Modificările de natură economică manifestate la nivel mondial, influențează într-o mare măsură comportamentul investitorului străin, aceștia adaptându-se în mod continuu la noile cerințe ale pieței.

Teoriile menționate anterior privind investițiile străine directe, consideră că investițiile străine directe sunt motivate de patru factori cheie: resursele, piețele, eficiența și activele strategice.

În urma cercetării efectuate, analizând teoriile dezvoltate de cercetători cu privire la ISD, am observat o dezvoltare a acestor teorii pe măsura dezvoltării acestor fluxuri la nivel internațional. Teoriile privind ISD, par mai degrabă o explicație a dezvoltării procesului de producție și presupun de cele mai multe ori un mediu cert sau perfect în care nu se pune problema pieței de desfacere.

În contextul crizei financiare mondiale din anul 2008, una dintre problemele investitorilor străini direcți este restrângerea consumului la nivel mondial. Putem spune astfel afirma faptul că majoritatea teoriilor privind investițiile străine directe dezvoltate nu mai pot fi aplicate. Circumstanțele din economia mondială, nivelul fluxurilor de investiții străine directe din secolul douăzeci și unu, necesită dezvoltarea unor noi teorii privind ISD.

Această lucrare este elaborată și publicată sub auspiciile Institutului de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română ca parte din proiectul co-finanțat de Uniunea Europeană prin Programului Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013 în cadrul proiectului Pluri și interdisciplinaritate în programe doctorale și postdoctorale Cod Proiect POSDRU/159/1.5/S/141086

BIBLIOGRAFIE

Bîrsan M., Mașca S. G., Investițiile străine directe, *De la paradigma eclectică (OLI), la paradigma evoluției investițiilor (IDP)*, Ed. Universității Alexandru Ioan Cuza, Iași, 2012, p. 24

Buckley, P.J., Casson, M.C., *The Future of Multinational Enterprise*, Macmillan, London, 1976, p.121;

Dunning J.H., *The Evolvment and Contemporary State of the Eclectic Paradigm (EP) of International Production*, presentation at GEA seminar, 2007,

<http://www.slideserve.com/kassia/the-evolvment-and-contemporary-state-of-the-eclectic-paradigm-ep-of-international-production-john-h-dunning>

Dunning J.H., *Trade, Location of Economic Activity and the MNE: a Search for an Electric approach*, in *Ohlin*, The International Allocation of Economic Activity, Macmillan, London, 1977, p. 428

Dunning, J.H., *The Eclectic Paradigm of Internațional Production: A restatement and some possible extensions*, Journal of International Business Studies, no 19, 1988, p.169

Hymer, S.H., *The International Operations of National Firms: A Study of Direct Foreign Investment*, Ph.D. Dessertation, MIT, 1960, p. 91;

Moosa I., *Foreign Direct Investment: Theory, Evidence and Practice*, Palgrave, New York, 2002, p.184;

Root Franklin, *Internațional Trade and Investment*, South Western Pub. Co., 1978, p.328;

Vernon, R., *The Product Cycle Hypothesis in a New International Environment*, Oxford
Bulletin of Economics and Statistics, Vol. 41, 1979, p. 266
Vernon R., *International Investment and International Trade in the Product Cycle*, Quarterly
Journal of Economics, no. 80, 1966, p. 204